

матеріалами X Міжнар. наук.-практ. конф. / за заг. ред. О. В. Сороки, С. М. Калаур, Г. В. Лещук. Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2021. С. 92–96. URL:

<http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/22844/1/SocialWork2021.pdf>

(дата звернення: 09.03.2024)

4. Ніжинська Я. А. Програми попередження підліткової вагітності : кваліфікац. робота, осв. ступінь – бакалавр. Київ, 2022. 51 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a713c541-57fa-49f6-ac91-b65646fada9a/content> (дата звернення: 05.03.2024)
5. Підліткова вагітність. URL: http://4ua.co.ua/sociology/sb2bc79b5d43a89421306d27_0.html (дата звернення: 02.03.2024).
6. Соціальна педагогіка: теорія і технології : підручник / за заг. ред. І. Д. Звервої. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 316 с.
7. Федюшкіна К. А. Формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти : дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.05. / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2020. 315 с.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ГРИ

Катерина Чуб

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
katerinakalinich1@gmail.com*

Науковий керівник: *Наталія Сайко*

Основним завданням освіти в Україні є виховання достойного громадянина, формування соціально-зрілої, працелюбної, творчої особистості.

У Базовому компоненті дошкільної освіти зазначено, що формування у дошкільників навичок соціально-громадянської компетентності, вміння орієнтуватися у світі людських взаємин, готовність до посильної участі у соціальних подіях. Готовність співпереживати та співчувати іншим відбувається завдяки спілкуванню з дорослими, як носіями суспільного досвіду, тому в дитини і з'являється інтерес до взаємодії, оцінювати власні можливості поважати бажання та інтереси інших людей [5].

Аналіз досліджень та публікацій свідчить про те, що проблема формування соціальної компетентності у дошкільників у процесі гри, дедалі більше набуває особливої актуальності. Особливості впливу гри на дітей досліджувало багато науковців: Я. А. Коменський, С. В. Русова, В. В. Сухомлинський, А. С. Макаренко, І. Рогальська-Яблонська, І. Бех, А. Богуш та ін.

Особливий інтерес у дослідженнях до сутності процесу соціалізації дітей раннього дошкільного віку та створення для них сприятливих якісних та ефективних умов соціалізації на основі гри.

Мета статті: висвітлення ролі гри в соціалізації дитини раннього дошкільного віку.

Раннє дошкільне дитинство-короткий (від 1 до 3 років), але важливий, унікальний період життя людини. Дитина не спроможна самостійно задовольнити життєві потреби, тому взаємодія з дорослим-необхідна умова забезпечення її зростання і розвитку. В ці роки дитина отримує початкові знання про навколишнє життя, у неї починає формуватися певне відношення до людей, до праці, виробляються навички і звички правильної поведінки. Складається характер. Дитина володіє своїми специфічними людськими правами, проголошеними в Декларації про права дитини. У числі інших життєвих і соціальних прав там є і право дитини на гру – найголовніша умова психічного, соціального, фізичного розвитку. Відомий педагог А. С. Макаренко так характеризував роль дитячих ігор: «Гра має велике значення в житті дитини, має таке ж значення, як у дорослого має діяльність, робота, служба. Яка дитина в грі, така багато в чому вона буде у роботі. Тому виховання майбутнього діяча відбувається насамперед у грі ...» [2, с. 328].

Гра – це найбільш ефективна форма соціалізації дитини, в якій закладаються основи майбутньої особистості. Дитинство без гри і поза грою ненормально. Позбавлення дитини ігрової практики – це позбавлення його головного джерела розвитку: імпульсів творчості, ознак і прикмет соціальної практики, багатства і мікроклімату колективних відносин, активізації процесу пізнання світу.

Згідно Й. Хейзінга, гра в чистому вигляді – це своєрідна академія життя дошкільника, де відбувається виховання і розвиток його культури. У грі дитина втілює, творчо переробляючи і узагальнюючи все те, що він дізнався від дорослих, з книг, телепередач, власного досвіду і що забезпечує зв'язок поколінь і засвоєння культури суспільства.

«У грі дитина-творець і суб'єкт власної діяльності. Саме у грі формується розум і почуття, здатність до творчості у предметній сфері та спілкуванні. Гра є універсальним засобом формування взаємин дорослих з дитиною і дітей між собою» [8].

Розкриття поняття гри філософами, просвітителями, істориками, педагогами і психологами різних наукових шкіл можна відокремити ряд загальних положень, які відображають сутність феномену гри:

1) гра – багатогранне поняття. Вона означає заняття, відпочинок, розвагу, забаву, потіху, втіху, змагання, вправи, тренінг, в процесі яких виховні вимоги дорослих до дітей стають їх вимогами до самих себе, значить, активним засобом виховання та самовиховання;

2) ігри дітей – вільна, природна форма прояву їх діяльності, у якій усвідомлюється, вивчається навколишній світ;

3) гра вбирає в себе багато інших видів діяльності. Виступає в житті дитини багатогранним явищем;

4) гра – перша сходинка діяльності дитини-дошкільника, початкова школа його поведінки, нормативна і рівноправна діяльність, яка змінює свої цілі в міру дорослішання;

5) гра є потребою зростаючої дитини: її психіки, інтелекту, біологічного фонду;

6) гра – специфічний, суто дитячий світ життя дитини. Гра – це розвиток. Діти грають, тому що розвиваються, і розвиваються тому що грають.

7) гра – шлях пошуку дитиною себе в колективах співтоваришів, у цілому в суспільстві, людстві, у Всесвіті, вихід на соціальний досвід, культуру минулого, сьогодення й майбутнього, повторення соціальної практики, доступної розумінню;

8) гра – свобода саморозкриття, саморозвитку з опорою на підсвідомість, розум і творчість. Продукт гри – насолода її процесом, кінцевий результат – розвиток здібностей;

9) гра – головна сфера спілкування дітей; у ній розв’язуються проблеми міжособистісних відносин, сумісності, партнерства, дружби, товариства. У грі пізнається і набувається соціальний досвід взаємин людей;

10) гра соціальна за своєю природою, відображає модель поведінки.

Оскільки дитяча гра – явище універсальне і діти в іграх копіюють навколишнє життя. Науковці виділяють наступні функції: навчальна функція дозволяє вирішити конкретні завдання виховання і навчання, які спрямовані на засвоєння певного програмного матеріалу і правил, яких повинні дотримуватися граючись; розважальна функція сприяє підвищенню емоційно-позитивного тону, розвитку рухової активності, живить розум дитини несподіваними та яскравими враженнями, створює сприятливий ґрунт для встановлення емоційного контакту між дорослим і дитиною; комунікативна функція полягає в розвитку потреби обмінюватися з однолітками знаннями, вміннями у процесі ігор, спілкуватися з ними і встановлювати на цій основі дружні взаємини, виявляти мовну активність; виховна функція допомагає виявити індивідуальні особливості дітей, дозволяє усунути небажані прояви в характері своїх вихованців; розвиваюча функція полягає у розвитку дитини, корекції того, що в ньому закладено і виявлено; релаксаційна функція полягає у відновленні фізичних і духовних сил дитини; психологічна функція полягає у розвитку творчих здібностей дітей.

Маючи таке розмаїття функцій, гра заслуговує того, щоб її включати в навчальний і виховний процеси, бо вона зберігає і передає у спадок величезну гаму духовних, емоційних цінностей людських проявів.

Протягом дошкільного дитинства форми і види ігор змінюються і ускладнюються. Для дітей раннього дошкільного віку характерні предметно-маніпулятивні гра – це система дослідницьких дій, маніпуляцій дитини з предметами, спрямована на вивчення їх функціонального призначення.

Впродовж всього вікового періоду спостерігається певна динаміка предметно-маніпулятивної діяльності переддошкільника:

- стадія предметної дії. Зразком оволодіння дії стає дорослий. Наслідуючи дії дорослого, малюк п’є з чашечки, намагається їсти ложкою, годує ляльку, заколисує ведмедика тощо;

- стадія узагальненої дії. На 2 році життя дитина починає довільно наслідувати й такі дії, які їй спеціально не показують, але які вона сама бачить

у навколишньому житті. Копіюючи батьків, дитина пробує підмітати віником, стукати молотком, висувати шухляду, вмикати телевізор тощо. Відбувається перенесення способів виконання дій на інші предмети цієї ж групи, узагальнення дій;

- стадія ігрової дії. З 2 року життя – перенесення засвоєваних дій із справжніх предметів на іграшкові, а також у іншу, символічну ситуацію. Це стає підґрунтям для сюжетної гри. Так, дитина підносить до рота іграшкову ложечку чи чашку, або ж імітує годування ляльки.

Потужним механізмом навчання дитини раннього віку є наслідування – спосіб соціалізації дитини, що виявляється як відтворення нею в своїй поведінці дій дорослого. Нерозуміння деякими батьками, педагогами розвиваючої цінності гри передусім як діяльності самостійної та самодіяльної веде до різкого зниження інтелектуальної активності дітей. Саме гра є засобами підготовки дитини до «дорослого» життя, її соціалізації, морально-етичного виховання.

У грі дитина активно пізнає навколишній світ, стосунки між людьми, правила і норми поведінки, усвідомлює свої можливості, взаємозв'язки з іншими тощо.

Недарма Василь Сухомлинський порівнював гру з великим світлим вікном, через яке в духовний світ дитини вливається живильний потік уявлень, понять про навколишній світ [7, с. 232].

Якщо у реальному житті дошкільники здебільшого орієнтовані на спілкування з дорослими, то у грі вони взаємодіють насамперед одне з одним. На поведінку дошкільників впливає як партнер по грі – його ставлення до ігрового завдання, інших учасників, так і сама ігрова діяльність, яка потребує від дітей спрямованості одне на одного й актуалізує у них морально-етичні норми взаємодії. Взаємодія з однолітками є одним з важливих чинників для формування морально-етичних рис особистості, оскільки така взаємодія не лише сповнює життя дітей новими враженнями, але й є джерелом їхнього власного соціального досвіду. Вона впливає на розвиток подальших стосунків малюків з людьми, які їх оточують. Так, уже з двох років діти вступають у соціальні стосунки між собою: спілкуються одне з одним на зрозумілій для них мові слів і жестів, діляться іграшками, проявляють співчуття, якщо товариш упав або забився тощо. Разом з тим, діти раннього віку граються поряд, бо ще не вміють гратися разом. Намагання вступити у взаємодію з ровесниками часто закінчуються невдачею: діти штовхаються, смикають одне одного за волосся, відбирають іграшки. Це зрозуміло, адже малюки ще не вміють погоджувати свої дії з дітьми інших. Але якщо навіть одна дитина починає виконувати елементарні ігрові дії, наслідуючи дорослих, то й інші діти починають цікавитися ними.

Спілкуючись з дорослим чи граючи з ровесниками, переддошкільник локалізує свої тілесні і психічні стани в самому собі, відділяючи «Я» від «не Я». Внаслідок цього поступово складається її уявлення про себе, виникають зачатки самосвідомості, яка виявляється у тому, що в цьому віці дитина вже добре впізнає себе у дзеркалі, на фото. Замість висловлень про себе у третій

особі і ніби зі сторони, вона все частіше вживає займенник «Я». Ці зміни свідчать про появу психічного новоутворення віку – самосприймання.

У ранньому дитинстві соціальне утвердження залежить від рівня когнітивного (пізнавального) розвитку. У цьому віці дитина виявляє форми поведінки, що свідчать про перші прояви самопізнання (процесу, який ґрунтується на самоспостереженні та ставленні інших людей) своїх дій, станів. Дворічні малюки починають підпорядковувати поведінку інших людей своїм потребами, пов'язаним з особистісним розвитком.

Про формування самосвідомості дитина на другому році життя свідчить її здатність пізнання себе у дзеркалі, на фото, активно використовувати займенник «Я». Замість висловлень про себе у третій особі і ніби зі сторони, вона все частіше вживає займенник «Я». Дитина відділяє «Я» від «не Я», засвоює ім'я та стать. Ідентифікує себе з власним ім'ям, виявляє особливий інтерес до людей, які мають таке ж ім'я. Ці зміни свідчать про появу психічного новоутворення віку – самосприймання.

Сприймання зовнішнього світу – егоцентричне. Дитина вважає, що всі бачать світ так само, як і вона. Формула сприймання: «Я – центр всесвіту».

Таким чином, можна зробити висновки, що особливостями соціалізації дітей дошкільного віку є психологічні новоутворення, пов'язані з віковими кризами та умовами соціального середовища. Гра займає вагомe місце в соціалізації дитини дошкільного віку та сприяє формуванню соціальної зрілості. Адже гра є соціальною за змістом, природою, походженням, тобто виникає з умов життя дитини в суспільстві. У грі дошкільники вчаться взаємодіяти зі світом, наслідуючи те, що вони бачать довкола себе. Для них – це реальність. Справжній, а не вигаданий світ. Методично правильно спланована і організована гра забезпечує позитивні результати в соціалізації дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А. М. Дитинство в сучасному освітньому просторі. *Адреса досвіду НВК «Надія»* : зб. наук. пр., присвяч. 10-річчю НВК «Надія». Одеса : ПНЦ АПНУ, 2003. С. 3–24.2
2. Макаренко А. С. Книга для батьків. Київ : Радянська школа, 1980. 327 с.3
3. Мельник Н. І. Соціалізація дітей дошкільного віку на засадах групової взаємодії у різновікових групах. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2016. № 5 (48). С. 17–20. URL: <https://otr.ioid.gov.ua/images/pdf/2016/5/06.pdf> 4
4. Мороз С. В. Роль гри в соціалізації дитини дошкільного віку. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі* : зб. наук. пр. / за заг. ред. О. А. Гнізділової, відпов. ред. Н. В. Ковалевська. Полтава : ФОП Цьома С. П., 2019. Вип. 3. С. 130–134. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15519/1/29.pdf> 5
5. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція : Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 № 33. *Верховна Рада України*.

Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0033729-21#Text> 1

6. Рогальська-Яблонська І. П. Соціалізація дітей в умовах сучасного освітнього середовища ДНЗ на засадах наступності та перспективності. Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки. 2012. Вип. 37. Т. 1. С. 351–356. 6
7. Сухомлинський В. О. Моральні заповіді дитинства і юності. Київ : Радянська школа, 1966. 232 с. 7
8. Huizinga J. Homo Ludens: A Study of the Play Element in Culture. Boston : Beacon Press, 1971. 220 p. 8

НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї У ЗВ'ЯЗКУ З ВІЙСЬКОВИМ СТАНОМ

Дарина Шантала

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

darinasaptala@gmail.com

Науковий керівник: Наталія Сайко

Постановка проблеми. Насильство в сім'ї є актуальною проблемою. Попри повномасштабну війну, розпочату рф на території України 24 лютого 2022 року, проблема домашнього насильства не стала менш важливою. Війна, як і будь-яка екстремальна ситуація, лише загострює проблеми людей, які були й до цього. Зокрема це стосується насильства в сім'ях. Домашнє насильство під час війни – це поширене явище, яке стає ще більш небезпечним, ніж у мирний час. Людям, які зазнали такого насильства зараз, знайти вихід важче – вони часто обмежені у пересуванні; їм немає в кого попросити про допомогу, вони ще більш залежні від кривдника фізично й матеріально [5].

Згідно з аналітичним висновком ЮРФЕМ, ситуації збройного конфлікту, період постконфліктного врегулювання та випадки вимушеного переселення можуть посилювати масштаби та інтенсивність вже наявних форм насильства, а також призводить до появи його нових форм. За словами юристки міжнародної правозахисної організації «Ла Страда Україна» Дарії Пильо, з початком вторгнення Росії кількість дзвінків на гарячу лінію із запобігання домашньому насильству зменшилася. Але це не означає, що зменшилася кількість таких випадків. Навпаки, домашнє насильство загострюється під час війни в родинах, де воно було й до того, і може виникнути на тлі конфліктів та загальної напруженості там, де його раніше не було.

«Причин зменшення кількості дзвінків багато, – розповідає Дарія. – Через воєнний стан люди налякані, часто не вірять, що їхній дзвінок може щось змінити, думають, що краще терпіти. В деяких регіонах немає фізичної можливості зробити дзвінок, та й поліція і суди не працюють так, як раніше. Поліція задіяна в охороні громадського порядку й не виїздить зараз на випадки домашнього насильства, а суди не розглядають такі справи».